

UDK 949.75 «1444»

Pregledni rad

Primljeno: 15. VII. 1994.

Sudjelovanje vojske Hrvatskoga Kraljevstva u Bitci naroda kod Varne

ZEF MIRDITA

Institut za suvremenu povijest, Zagreb, Republika Hrvaska

Na osnovi detaljne analize objavljene arhivske građe iz Dubrovnika i rezultata istraživača problema Bitke naroda kod Varne, autor ovoga rada zaključuje da su se Hrvati učinkovito uključili u bitku i na diplomatskom i na vojnom planu, na kopnu i na moru. To se najbolje vidi u aktivnosti Dubrovčana koji su bili prvi promicatelji antiturske koalicije bez obzira na to što se na njezinu čelu nalazio rimski papa Eugen IV.; a na kopnu u sastavu vojske Ladislava Varničkog najbrojnija je bila vojska Matka Talovca, bana čitave Slavonije, Hrvatske i Dalmacije, koju je vodio njegov brat Franjo Talovac zajedno s bosanskim biskupom Rafaelom.

Koliko god je o Bitci naroda kod Varne od 10. studenoga 1444. godine pisano,¹ a i u čast 525. obljetnice,² njezino je povijesno značenje po svojim posljedicama, ne samo za narode jugoistočne Europe nego uopće i za sve narode europske civilizacije, i dan-danas veliko. To uostalom pokazuje i održavanje međunarodne konferencije u sklopu »Dana Europe« 2. i 3. srpnja 1994. godine, kojom se obilježava 550. obljetnica »Bitke naroda«, kako je poznata u povijesnoj znanos-

¹ N. Iorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XV siècle*, I.-III., Paris, 1899.-1905.; J. Radonić, *Zapadna Evropa i balkanski narodi prema Turcima u prvoj polovini XV veka*, Novi Sad, 1905.; J. Dabrowski, *Wladislaw I Jagiellonczyk na Węgrech (1440-1444)*, Warszawa, 1922.; Idem: *La Pologne et l'expédition de Varna en 1444*, u: *Revue des études Slaves*, Tome X/1-2 (Paris, 1930), 57-75, (dalje: RES); H. Inalcik, *Crusade of Varna*, New York, 1943.; Idem: *Byzantium and the Origins of the Crisis of 1444 under the Light of Turkish Sources*, u: *Actes du XIIe Congrès internationale des études byzantines*, II. (Belgrad, 1964), 159-163; C. Genov, *520 and depuis la bataille près de Varna*, u: *Etudes Balkaniques*, 2-3(1965), Sofia, 349-354, (dalje: EB); I. Dujčev, »Addenda«, u: *Medioevo Bizantinoslavo*, vol. III. *Altri Saggi di Storia politica e Letteraria. Storia e Letteratura. Raccolta di Studi e Testi*, 119., Roma, 1971., 691-692; Bistra A. Cvetkova, *Die Feldzüge Wladislaw III. Jagiello und Ianku de Hunedora (1443-1444)*, der Südosten Europas und die Bulgaren, u: *Revue des études Sud-Est Européenes*, XIX/1(1981.), 17-29, (dalje: RESEE).

² »Varna 1444«. *Sbornik ot isledovanija i dokumenti v čest na 525-ta godišnjina ot bitka kaj gradot Varna*, Sofija, 1969.

ti, a u skladu s prijedlogom delegacije Europske unije o temi »Kulturni, povijesni i etnografski odnosi između kršćanstva i islama na Balkanu u 14. i 15. stoljeću«. Zbog katastrofalnih posljedica na nezavisnost i slobodu jugoistočne Europe Bitka naroda odjeknula je i u narodnoj poeziji i kronikama slavenskih naroda,³ i to osobito kod onih koji su bili njezini neposredni sudionici, primjerice, Bugari, Poljaci, Česi, pa i neslavenski narodi, kao što su Madari i dr.

Namjera ovoga rada jest da se u povodu 550. obljetnice Bitke naroda kod Varne ukaže na značajnu ulogu Hrvatskoga Kraljevstva u toj križarskoj vojni međunarodnog značaja, koja se u povijesnoj znanstvenoj literaturi spominje veoma sumarno i nedostatno. Hrvati su ne samo sudjelovali u toj bitci na moru i na kopnu, nego su glavni promicatelji i čimbenici ideje antiturske koalicije u ondašnjemu kršćanskom svijetu. Dubrovačka je Republika, kao što pokazuje izvorna građa, prvi promicatelj te antiturske koalicije bez obzira na to što je na njezinu čelu bio rimski papa Eugen IV. Aktivnost Dubrovčana odražava njihovu izgrađenu diplomaciju, čiji je cilj bio očuvati nezavisnost Dubrovačke Republike ali i povrditi se kao značajan čimbenik u međunarodnim odnosima. Svojim državnopravnim položajem Dubrovačka je Republika povijesno ulazila u okvir zemalja Hrvatskoga Kraljevstva, ali je u kreiranju i ostvarivanju unutrašnje i vanjske politike bila samostalna i nezavisna.⁴

Iako ovaj rad neće analizirati izvore i ostalu građu koja se odnosi na samu Bitku naroda kod Varne, ipak, da bi se shvatilo međunarodno značenje posljedica koje su nastale nakon katastrofe kršćanske vojske u toj bitci, moraju se u kratkim crtama istaknuti određene okolnosti i silnice koje su u to doba vladale u Europi, na Balkanu i u Maloj Aziji.

Europa 14. i 15. stoljeća, rastrgana raznorodnim populističkim pokretima, prožetima sektaškim i heretičkim vjerskim učenjima, a na političkom planu opterećena zavišću i suparništvom te građanskim ratovima, pa i onda kada je Osmansko Carstvo nakon poraza u Bitci kod Angore 28. srpnja 1402. godine već bilo, tako reći, rastrojeno, dakle, takva Europa nije bila u stanju smoci snage da se odupre novonadošloj sili s azijskih prostora.⁵

Ništa bolje nije bilo ni na Balkanu. On je rascjepkan u malim feudalnim posjedima, čiji su despoti bili, može se slobodno reći, i jedna od značajnijih snaga

³ Ivan Dujčev, *La conquête Turque et la prise de Constantinople dans la littérature slave de l'époque*, ibidem, 333–487.

⁴ Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808*, knj. I. Od osnutka do 1526., Nakladni zavod MH, Zagreb, 1980., 206.

⁵ »(...) la puissance ottomane était détruite, la guerre civile éclatait entre les fils de Bayazit, les vassaux d'Europe se révoltaient, les émirs turs d'Asie étaient rétablis dans leurs États, Byzance revendiquait les territoires que lui avaient été arrachés. Cependant les jalousies mutuelles des États chrétiens leur politique maladroite vis-à-vis des prétendants, permirent à l'État ottoman de se reformer en moins de 20 ans et réprendre sa politique de conquête. Jamais les conditions n'avaient été si favorables à une croisade, mais le danger passé, on n'y pensait plus. L'État d'anarchie de l'Occident, guerres anglaises, grand schiesme, guerres des Hussites, luttes entre les États italiens, rendait impossible toute croisade.« (L. Bréhier, *Vie et mort de Byzance*, Paris, 1948., 475).

u osvajačkoj politici Osmanlija.⁶ Oni ne samo da su se za ostvarivanje svojih političkih ciljeva oslanjali na sultana, nego su za vrijeme intriga na njegovu dvoru, koje su mogle biti i kobne za opstojnost samoga carstva, uvijek stajali na strani sultana. Stoga je mišljenje da su Turci samo osvajali, a balkanski se narodi samo branili neodrživo.⁷ To će se, na žalost, odraziti i na tijek Bitke naroda kod Varne.⁸

Što se pak Male Azije tiče, nakon Bitke kod Angore 28. srpnja 1402. godine, Osmanlije se, iako strahovito poraženi, ubrzo oporavljaju. Za njih je, naime, misao da se pošto-poto osvoji Konstantinopol i uništi Bizantsko Carstvo ostala osnovna duhovna i pokretačka snaga. To se jasno vidi i u premještanju središta vladanja s azijskog teritorija u Europu, tj. u Jedrene. Ova je geopolitička strategija bila i u funkciji svetog rata, odnosno džihada, kao i u funkciji kolonizacije koja je obilježavala povijest triju stoljeća osmanske vlasti. Dakako, okosnica svih tih uspjeha bila je umješnost prilagođavanja baštine osvojenih područja osmanskoj tradiciji, čime je obilježeno i stvaranje islamskog feudalizma.⁹ Tako je stvorena autokratska država koja je počivala na tri bitna elementa, a to su: 1. apsolutna pokornost svih pokorenih naroda islamskoj religiji, koja ne priznaje ničiji etnokulturni i duhovni identitet; 2. *deširma*, odnosno danak u krvi, čime se stvarao novi elitni vojnički i rukovodeći socijalni sloj, iako različitog etničkog podrijetla, poznat kao janjičari, i 3. religiozni islamski duh, prožet azijskim despotskim mentalitetom, kao cilj svih sultana u stvaranju centralističkog Osmanskog Carstva.¹⁰

Jedina snaga koja se u takvoj rastrganoj i međusobno suprotstavljenj Europi još mogla staviti na čelo sveopće organizirane antiturske koalicije kršćanskih naroda toga doba bilo je papinstvo. U njega su bile uprte oči Zapada i Istoka.

⁶ N. Iorga, *Rapports entre l'état des Osmanlis et els nations des Balkans*, u: *Revue internationale des études balkaniques*, 2(1934-1935), Beograd, 135 ss (dalje: REB); V. Skarić, *L'attitude des peuples balkaniques à l'égard des Turcs*, u: REB 2(1934-1935), 239; H. Inalcik, *Od Stefana Dušana do Osmanskog carstva*, u: *Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom*, 3-4(1952-1953), Sarajevo, 51, (dalje: POF); Idem: *Timariotes chrétiens en Albanie au XV siècle d'après un registre des timars ottoman*, (*Mitteilungen des osterreichischen Staatsarchives*, IV(1952), Wien, 120), a na str. 122 kaže da je od 335 timara, 56 bilo dodijeljeno kršćanima, tj. 16 posto, a ostalo je dano albanskim renegatima ili muslimanima koji su preseljeni iz Anadolije.; M. Spremić, *Turci i Balkansko poluostrvo u XIV i XV veku*, u: *Jugoslovenski istorijski časopis*, 1-2(1966), Beograd, 44 ss, (dalje: JIČ).

⁷ D. Angelov, *Certains aspects de la conquête des peuples balkaniques par les Turcs*, u: *Byzantinoslavica XVII/1(1956)*, Prague, 220-275.

⁸ V. Skarić, REB, 2(1934-1935), 239.

⁹ H. Inalcik, *The Ottoman Empire, The Classical Age 1300-1600*, New York, Washington, 1937., 35 (*Osmansko carstvo. Klasično doba 1300-1600*), Beograd, 1974., 37; Idem: POF, 3-4(1952-1953), 51; N. Iorga, *Geschichte des osmanischen Reiches. Nach den Quellen dargestellt.*, Gotha, 1908.; Joseph von Hammer, *Historija Tuskog (Osmanskog) carstva*, I-III, Zagreb, 1979.

¹⁰ Heinrich Sauer-Nordendorf, *Skenderbeg und die europäische Politik in seinem Jahrhundert*, u: *Simpoziumi per Skenderbeun - Simpozijum o Skenderbergu* (9.-12. maj 1968), Prishtinë-Priština, 1968., 41 ss.

Carigrad je, suočen s opasnošću koja mu je prijetila od Turaka, bio spreman na sve, pa i na samo crkveno jedinstvo s Katoličkom crkvom. To je i učinjeno na Firentinskom saboru 6. srpnja 1439. godine,¹¹ istina samo formalno, jer se provodilo isključivo iz političkih pobuda, a najmanje iz moralno-crkvenih uvjerenja.

Međutim, i sam unutarnji ustroj Katoličke crkve toga doba, koje je poznato kao razdoblje papa i antipapa, bio je poljuljan iznutra. Crkva je bila zahvaćena velikim i opasnim zapadnim raskolom, koji je trajao sve do 1417. godine. Nevolje su se nastavile Koncilom u Baselu (1431.–1449.) na kojem se osporavala vlast rimskoga pape nad Koncilom. Sukob između »papalista« i »koncilijarista« odražavao se i šire ne samo u intencijama stvaranja jedne nacionalne francuske katoličke crkve, nego i u duhu svjetovnih vlasti. Raskolu je stao na kraj energični papa Eugen IV. (1431.–1447.), koji je 23. srpnja 1431. godine u Baselu sazvao 17. sveopći crkveni sabor. Ali suočen sa sve jačom strujom »koncilijarista«, koji su pošto-poto htjeli papinsku vlast podrediti Crkvenom saboru, on je 1437. godine premjestio rad Sabora u Ferraru, čime je ojačao i svoj položaj. Tako je protupapa Feliks V. abdicirao, a »koncilijaristi« su doživjeli neuspjeh i osudu.¹² S druge strane, Jan Hus (1370.–1415.), suprotstavljajući Katoličkoj crkvi svoju spiritualističku »Crkvu podređenih«, uzrokovao je ne samo crkveni raskol u Češkoj nego i jedanaestogodišnji rat (1420.–1431.) koji je harao u Češkoj i Njemačkoj,¹³ što će se odraziti i u odnosima Hrvatske i Ugarske. I kada se svemu tome pribroji borba između Genove i Mletačke Republike za dominacijom nad Levantom, te građanski rat u Ugarskoj radi kraljevskoga prijestolja u koji je bila uključena i Crkva, jasna je slika kršćanske Europe u vrijeme dok su Osmanlije sustavno osvajali balkanski prostor. No, unatoč tome želja za slobodom a i suprotstavljanjem turskim osvajanjima nije se ugasila. Duh je davao energični papa Eugen IV.,¹⁴ uključujući svakako i neke zapadne svjetovne čimbenike,¹⁵ među kojima Dubrovčane, koji su u svemu tome prednjačili.

Već za prvih godina pontifikata Eugena IV. pod tursku su vlast potpali čitava Anadolija, velik dio Trakije, Bugarska i dio Rumunjske te neki dijelovi Grčke.

¹¹ Ludwig Pastor, *Geschichte der Päpste im Zeitalter der Renaissance bis zur Wahl Pius II*, Freiburg im Breisgau, 2. Aufl., 1891., 255; *Enciclopedia Cattolica*, V. Città del Vaticano, col. 802–804. Treba istaknuti da su posljedice ove unije izazvale velik rascjep u samom pravoslavlju. Naime, Rusija okreće leđa Carigradu i sama bira svoje mitropolitte, čime preuzima i vodstvo u pravoslavnom svijetu, proglašujući sebe Trećim Rimom (v. G. Ostrogorski, *Istorija Vizantije*, Beograd, 1959., 521–522).

¹² L. Pastor, op. cit., pag. 235 s; 268 s; *Enciclopedia Cattolica*, V. Città del Vaticano, col. 1136–1137; August Franzen, *Pregled povijesti Crkve. »Kršćanska sadašnjost – Glas Koncila«*, Zagreb, 1970., pag. 179–190.

¹³ L. Pastor, op. cit., pag. 135–137; *Enciclopedia Cattolica*, V. Città del Vaticano, col. 1513–1516; A. Franzen, op. cit., pag. 188–190.

¹⁴ M. Petrochi, *La politica della Santa Sede di fronte all'invasione ottomana (1444–1718)*, Napoli, 1955., L. Pastor, op. cit., pag. 261 s.

¹⁵ C. Marinesco, *Philippe le Bon, duc de Bourgogne et la croisade (première partie, 1419–1453)*, u: *Actes du XVe Congrès international d'études byzantines*, Paris, 1950., 147–168; Bistra A. Cvetkova, *RESEE*, XIX/1(1981), 18.

Ista je opasnost prijetila Bosni i Ugarskoj. Suočena s opasnošću Osmanlija koja je neprestano rasla, papa je 1. siječnja 1443. godine pozvao sav kršćanski svijet u rat protiv Turaka. To je, zapravo, bio poziv na pravi križarski rat s ciljem da se spriječe turska osvajanja, a kršćanstvo da se spasi od najezde islama.¹⁶ Drugim riječima, papa je pozvao Zapad na pravi vjerski rat. Međutim, i u svijesti Osmanlija osvajanja su bila prožeta religioznim mesijanizmom, što podrazumijeva sveti vjerski rat, odnosno džihad protiv kaura, tj. nevjernika.¹⁷

Nositelji križarske vojne akcije trebale su biti Ugarska i Hrvatska. Međutim, tu je radi nasljedstva na ugarsko prijestolje odmah nakon smrti kralja Albrehta, koji nije imao muškog potomstva, izbio građanski rat. Ugarski su i hrvatski velikaši udovi Elizabeti, koja je bila trudna, predlagali da se uda za šesnaestogodišnjega poljskoga kralja Vladislava Jagelovića. S druge strane, srpski je despot Đurađ Branković nastojao privoljeti je za svoga mladeg sina Lazara.¹⁸ Ona je to odbila rekavši »(...) da će rade poći za katoličkog seljaka, nego za šizmatika«¹⁹. Kako je 22. veljače 1440. godine rodila sina Ladislava Posmrću, Elizabeta je povukla zadanu riječ da će se udati za poljskoga kralja, mladeg od sebe dvadesetak godina. Međutim, ugarsko-hrvatska delegacija, u kojoj su se nalazili hrvatski ban Matko Talovac, inače rodom iz Korčule,²⁰ i bivši senjski biskup Ivan Dominis, papin izaslanik u ovim krajevima, uputila se u Krakov, gdje je stigla 24. siječnja 1440. godine. Poljskome je kralju delegacija ponudila ugarsko-hrvatsku krunu, u uvjerenju, dakako, da će s Poljskom obrana od Turaka biti učinkovitija.²¹ I tako je 17. srpnja 1440. godine, poljski kralj Vladislav

¹⁶ Papa, kao što M. Petrochi s pravom ističe, namjerno upotrebljava ovaj izraz u kojem se izražava tipični mentalitet feudalnog srednjeg vijeka: »Il Papato ha usato per la lotta contro il Turco nell'età moderna, il termine di crociata; termine che, anche se adoperato da una certa tradizione storiografica, va però adoperato sempre con la consapevolezza di sua improprietà, perchè la «crociata» è tipica espressione della mentalità medievale, del mondo feudale e cavalleresco, e anche perchè è la «liberazione» del sepolcro Cristo (M. Petrochi, op. cit., pag. 20-21, cit. ap. Carol Göllner, Zur Problematik der Kreuzzüge und der Türkenkriege im 16. Jahrhundert, u: RESEE XIII/1(1975), pag. 98, n. 11).

¹⁷ To jasno proizlazi iz turskih kronika ovoga doba (v. Hasan Kaleshi, Luftat shqiptaroturke në shekullin XIV-XV simbas tri kronikave turke (Albansko-turski ratovi u XIV-XV stoljeću prema tri turske kronike), Përparimi, 2/1968., Prishtinë, pag. 16 ss.

¹⁸ Tadija Smičiklas, Povijest Hrvatska I, Zagreb, 1889., »Matica hrvatska«, pag. 567.

¹⁹ Povijest Hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine. Knj. I., »H.K.D. Napredak«, Sarajevo, 1942., pag. 497; Vjekoslav Klaić, Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX. stoljeća. Knjiga III., »Nakladni zavod Matice hrvatske«, Zagreb, 1972., pag. 199.

²⁰ V. Foretić, op. cit. I., pag. 202. Braća Talovci (sc. Matko i Franjo, Z.M.) dostojanstvo bana Hrvatske, Slavonije i Dalmacije dobili su 1435. godine od cara Zigmunda, i to su zajedno obnašali, što se jasno vidi iz dubrovačkog pisma kralju Albrehtu od 15. svibnja 1438. godine (v. L. Thallöczy-J. Gelcich, Diplomatarium Ragusanum reipublicae Ragusianae cum regno Hungariae, Budapest, 1887., pag. 419-420), a i listine kralja Vladislava kojom se Dubrovčanima potvrđuju stare privilegije (L. Thallöczy-J. Gelcich, Diplomatarium..., pag. 400, 419-420, 456; J. Radonić, Zapadna Evropa..., pag. 228, n. 1).

²¹ T. Smičiklas, op. cit. I., pag. 567; Povijest Hrvatskih zemalja... I., pag. 497; Vj. Klaić, op. cit. III., pag. 199. Vrativši se Matko Talovac u Budim, kraljica ga Elizabeta baci u tamnicu iz koje se je brzo oslobodio (v. J. Radonić, op. cit., pag. 96, n. 2).

svečano okrunjen. Tom su činu, među ostalima, prisustvovali Matko Talovac, ban čitave Slavonije, Hrvatske i Dalmacije, severinski ban Ian Huniadi i Nikola Iločki.²²

Ali, unatoč tome, građanski rat u Ugarskoj se nastavio. Njegovi su protagonisti bili Elizabetini privrženici, koji su se protivili krunidbi kralja Vladislava. Svakako, taj se građanski rat negativno odrazio ne samo na opći mir nego i na obranu od Turaka, koji su već bili pred vratima Hrvatske i Ugarske. Zato su mnogi kako u Ugarskoj tako i u Hrvatskoj težili da građanski rat što prije prestane. Osobito se za njegov prestanak zalagao papa Eugen IV., koji je stalno bio zaokupljen organiziranjem velike antiturske kršćanske koalicije. U tom smislu papa šalje u Ugarsku svog izaslanika kardinala Iulija Cesarinija, koji je stigao potkraj svibnja 1442. godine. Njemu je pošlo za rukom da pomiri kraljicu Elizabetu s kraljem Vladislavom, nakon čega je 16. prosinca 1442. godine sklopljen mir.²³

Križarska je vojna sada mogla teći predviđenim intenzitetom. Ugarska je vojska, na čijem je čelu bio Ian Huniadi, veoma uspješno vodila bitke protiv Turaka. On je u proljeće 1442. godine u Erdelju pobijedio tursku vojsku, a u rujnu te godine i u Vlaškoj. Potaknut tim uspjesima Iana Huniadija, u kršćanskoj je Europi porasla nada a i uvjerenje da je moguće izbaciti Turke iz Europe na azijsko tlo i da se tako kršćanski narodi koji stenju pod turskim jarmom mogu osloboditi.²⁴ Glavni pokretači te akcije bili su papa Eugen IV. i njegov kardinal Iulie Cesarini, koga je papa poslao u Ugarsku da uvjeri kralja Vladislava da uđe u sveopći križarski rat protiv Turske.

Međutim, unatoč tome što je Vladislav III. od svog dolaska na ugarsko prijestolje bio obuzet idejom sveopćega kršćanskog vojnog pohoda protiv Turaka,²⁵ on je, ipak, da bi to proveo, bio prisiljen oslušivati i stajališta krakovskog biskupa Zbigniewa Olesnickog prema problemu »koncilijarista« i »papalista«. Iako se u tom pitanju on predstavljao kao neutralna osoba, treba reći da je u duši bio na strani »koncilijarista«, a u vanjskoj je politici bio pristaša dinastije Jagelovića. Cilj je ove politike bio da se ponovnim zauzimanjem Šlezije i Pomeranije te ujedinjavanjem s Litvom, Poljskoj osigura značajna uloga u središnjoj i istočnoj Europi. U tom je smislu katolička komponenta u vanjskoj politici imala za cilj suprotstaviti se uspostavi veza s husitskom Češkom, dok je Ugarska u personalnoj uniji trebala poslužiti protuturskoj politici i pripremi velikoga kršćanskog vojnog pohoda radi spašavanja Bizanta.²⁶

²² T. Smičiklas, op. cit. I., pag. 570; Povijest Hrvatskih zemalja... I., pag. 497; Vj. Klaić, op. cit. I., pag. 206.

²³ T. Smičiklas, op. cit. I., pag. 575; N. Iorga, Notes et extraits... II., pag. 20, n. 7; J. Radonić, op. cit., pag. 114-115, n. 1; J. Dabrowski, RES X/1(1930), 63 ss; Povijest Hrvatskih zemalja... I., pag. 499; Vj. Klaić, op. cit. III., pag. 220 ss.

²⁴ Fr. Pall, Le condizioni e gli echi internazionali della lotta antiottomana del 1442-1443 condotta da Giovanni di Hunedoara, u: RESEE, 3-4/III(1965), 443-465; Bistra A. Cvetkova, RESEE 1/XIX(1981), 19.

²⁵ J. Dabrowski, RES, 1-2/X(1930), pag. 60.

²⁶ J. Dabrowski, RES, 1-2/X(1930), pag. 57-59; B. A. Cvetkova, RESEE, 1/XIX(1981), 18 s.

Svakako u ovom sukobu između papine politike prema ingerencijama Koncila i crkvene unije postignute na Firentinskom saboru 6. srpnja 1439. godine, koja je bila, kao što je već rečeno, više formalna i na koju visoki crkveni prelati nisu gledali blagonaklono, treba vidjeti razlog zašto Poljska nije sudjelovala u ratnim pohodima protiv Turaka. Da je Poljska to učinila, onda bi se time priznao uspjeh kardinala lulija Cesarinija. Taj se uspjeh očituje proglasom od 22. ožujka 1443. godine, koji je u Budimu donio kralj, a priznaje jednaku vrijednost i istočnoga (tj. unijatskog) i zapadnoga (tj. rimskog) svećeničkog reda i obreda, i to kako u Poljskoj tako i u Ugarskoj. No, i unatoč tome, u vojnom su pohodu 1443. godine sudjelovali i ugarski i poljski konjanici,²⁷ a na njihovu je čelu bio Ian Huniadi. U tom su, slobodno se može reći, međunarodnom pohodu sudjelovali i neki njemački feudalski, te Mađari, Hrvati, bosanski vojvoda Petar Kovač (Cohacz) sa 600 ili 700 konjanika i Đurađ Branković s otprilike 800 vojnika. Turska je vojska najprije poražena 3. rujna 1443. godine kod Niša,²⁸ a zatim 2. siječnja 1444. godine kod Kunovice, planine između Niša i Pirota.²⁹

Treba imati na umu da su ti ratni uspjesi, koliko god bili posljedica organiziranosti jedinstvene akcije kršćanskoga svijeta, toliko i odraz slabosti i unutarnjih potresa koji su zahvatili sultanski dvor. Naime, sultan Murat II. suočio se s teškom situacijom u Maloj Aziji, gdje se pobunio emir iz Karamanije.³⁰ S druge strane, na Balkanu se Turci nalaze u defenzivi. Albanski junak Gjergj Kastrioti Skenderbeg odmetnuo se od Turaka i slavodobitno se punih četvrt stoljeća (1443.-1468.) nosio s nadmoćnom turskom vojskom.³¹ K tome, u južnoj je Grčkoj despot Konstantin započeo protutursku ofenzivu.³² Tijekom »Dugog križarskog rata« (1443.-1444.) mnogi su turski vazali, počevši od Stjepana Vukčića pa do Karla II. Toke, prestali plaćati harač Turcima, uzdajući se, dakako, u zapadne sile.³³

²⁷ J. Dabrowski, RES, 1-2/X(1930), pag. 65-66.

²⁸ N. Iorga, Notes et extraits..., III., 109; J. Radonić, op. cit., pag. 161 s; Papa Eugen IV. 17. prosinca 1443. godine obavještava Dubrovačku Republiku o uspjesima kršćanske vojske (L. Thallöczy-J. Gelcich, Diplomatarium..., pag. 448-449); N. Iorga, Notes et extraits..., III., 108.

²⁹ N. Iorga, Notes et extraits..., III., 109; T. Smičiklas, op. cit. I., pag. 597; Povijest Hrvatskih zemalja... I., pag. 502; Vj. Klaić, op. cit. III., pag. 231; J. Radonić, op. cit., pag. 171.

³⁰ Ima indicija da je emir iz Karamanije predlagao Ugarskoj da se u istodobnoj akciji podijeli Osmansko Carstvo između sudionika (v. Fr. Giese, Die altosmanische Chronik des Ašikpapašazade, Leipzig, 1929., pag. 120, ap. B. A. Cvetkova, RESEE, 1/XIX(1981), pag. 20).

³¹ J. Radonić, Đurađ Kastrioti Skenderbeg i Albanija u XV veku. Istorijka grada. Srpska Kraljevska Akademija. Spomenik XCV. Drugi razred 74., Beograd, 1942.; Papas Ignazio Parrino, Skanderbeg nell'azione pontificia di difesa Europae, u: V. Convegno internazionale di studi albanesi - V Mbledhja ndërkombëtare studimesh shqiptare. XI 1968. Atti - Aktet. Centro internazionale di Studi Albanesi presso l'Università di Palermo - Qendra ndërkombëtare për studimet shqiptare pranë Universitetit të Palermës - Palermo, 1969., pag. 119-150.

³² G. Ostrogorski, op. cit., pag. 523.

³³ L. Thallöczy, Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter, München und Leipzig, 1914., pag. 362; S. Ćirković, Istorija srednjovjekovne bosanske države, Beograd, 1964., pag. 278; Idem: Herceg Stefan Vukčić-Kosača i njegovo doba, Beograd, 1964., pag. 76; M. Spremić, JIČ, 1-2(1966), pag. 43.

Međutim, začudo, mladi kralj Vladislav, na žalost, nije znao iskoristiti povoljnu situaciju i pobjede kršćanske vojske nad Turcima. I sve što je u Srbiji i Bugarskoj postigao, unatoč molbi Đurada Brankovića da zadrži osvojeno, naprosto je napustio.³⁴

Sultan Murat II. suočen s uspjesima kršćanske vojske, na jednoj strani, te pobunom emira iz Karamanije, na drugoj strani, nastojao je na svaki način postignuti mir s Ugarskom. U tome je zdušno svojim posredovanjem pomagao despot Đurad Branković i njegova kći Mara Sultanija, u nadi da će tako ponovno vratiti izgubljeno »Kraljevstvo Rascie«. ³⁵ Tako on i Ian Huniadi pozvaše kralja Vladislava u Szegedin da zajedno s turskim izaslanicima sklopi mir, koji je potpisan potkraj srpnja 1444. godine.³⁶

Bez obzira na značenje i sudbinu ovoga mira, mora se reći da su pobjede koje je izvojevala kršćanska vojska nad turskim snagama pobudile ne samo pouzdanje da je moguće pobijediti tursku vojsku nego su i oživjele akcije za organiziranjem sveopćega križarskog pohoda kako bi turskoj vojnoj sili zadali smrtonosne udarce i otomansku državu vratili u granice maloazijskoga kopna. Ova je misao prožimala sve duhovne i svjetovne čimbenike toga doba kršćanske Europe. U te su se akcije Hrvatski kako na diplomatskom tako i na vojnom planu, i to na kopnu i na moru, od početka učinkovito uključili.

Dubrovčani, svjesni opasnosti koja je prijetila ne samo njima nego i ostalim narodima na Balkanu, pa i cijeloj srednjoj i zapadnoj Europi, već su 1441. godine

³⁴ N. Iorgan, *Notes et extraits...*, II., 404; III., 109; J. Radonić, *Zapadna Evropa...*, pag. 161 s; 171; T. Smičiklas, op. cit. I., pag. 597; *Povijest Hrvatskih zemalja...* I., pag. 502; Vj. Klaić, op. cit. III., pag. 231; Šime Ljubić, *Listine o odnošajih između južnog Slavenstva i Mietačke Republike*, IX (Zagreb, 1890), 187.

³⁵ N. Iorga, *Notes et extraits...*, II., 401; J. Radonić, op. cit., pag. 201.

³⁶ J. Radonić, op. cit., pag. 207–208, n. 1; J. Dabrowski, *RES*, 1–2/X(1930), pag. 66 s; Fr. Pall, *Autour de la croisade de Varna: La question de la paix de Szeged et de sa rupture*, u: *Academie Roumaine. Bulletin Historique*, 2/XXII(1941), pag. 144–158; I. Božić, *Dubrovnik i Turska u XIV i XV veku*, Beograd, 1952., pag. 102; G. Ostrogorski, op. cit., pag. 523 s. Jedino je poljski bizantinolog, O. Halecki, *La croisade de Varna*, u: *Bulletin of the International Committee of Historical Sciences*, 45(1938), pag. 485–495; Idem: *The Crusade of Varna: a Discussion of controversial Problems*, Polish Institute. Series III., New York, 1943., sigurno, iz moralnih pobuda negirao postojanje ovoga mira. No, na žalost, to djelo nisam imao pri ruci, nego sam taj podatak pronašao u »Recenziji: Nikola Radojčić, Babinger F., *Von Amurath zu Amurath, Vor- und Nachspiel der Schlacht bei Varna (1444)*, *Oriens*, časopis Međunarodnog društva za orijentalne studije, III., 2/1950., str. 229–265, u: *Istoriski Glasnik, Organ istoriskog društva NR Srbije*, 1–2/1951. (Beograd), pag. 120–122 (dalje: IG). O kontroverzama oko ovog mira vidi opširnije: J. Radonić, op. cit., pag. 208, n. 1; F. Babinger, *Von Amurath zu Amurath...*, pag. 241 (ap. IG, 1–2(1951), pag. 121); Idem: *Mehmed Osvajač i njegovo doba*, Novi Sad, 1968., pag. 30; I. Božić, op. cit., pag. 102, n. 129. Uostalom i o samom datumu sklapanja toga mira nema jedinstvenog mišljenja. Tako je Radonić, *Zapadna Evropa...*, pag. 207, i Fr. Babinger, *Von Amurath zu Amurath...*, pag. 241 (ap. IG, 1–2(1951), pag. 121) kažu da je mir sklopljen 25. ili 26. srpnja 1444. godine, odnosno potkraj srpnja ili 1. kolovoza 1444. godine (Fr. Babinger, *Mehmed Osvajač...*, pag. 30); dotle Vj. Klaić, op. cit. III., pag. 239, smatra da se to dogodilo 13. srpnja 1444. godine. Dapače, ima mišljenja da toga mira uopće i nije bilo. Razlog tome treba tražiti što ugovor o tom miru nije sačuvan (v. J. Radonić, *Zapadna Evropa...*, pag. 208, n. 1).

inicirali organiziranje antiturske koalicije kršćanskih naroda na kopnu i na moru.³⁷ Oni pismom od 17. rujna 1441. godine nastoje Matka Talovca potaknuti da nagovori ugarsko-hrvatskoga kralja Vladislava na rat protiv Osmanlija.³⁸ Isto tako preko svog izaslanika apeliraju i na samog papu s istim ciljem.³⁹ Tako Dubrovčani, unatoč sklopljenom sporazumu 2. veljače 1442. godine kojim Dubrovniku sultan osigurava nezavisnost,⁴⁰ i nadalje rade na organiziranju i poticanju kršćanskoga vojnog pohoda protiv Osmanlija. Razlog tome, svakako, treba tražiti i u strahu koji im je prijetio od vojvode Stjepana Vukčića,⁴¹ a s druge strane, na to ih je poticala i znatna gospodarska dobit. Naime, u slučaju pobjede kršćanske vojske, oni kao nagradu za svoje sudjelovanje traže u posjed Valonu s okolicom, odakle bi se Dubrovnik opskrbljivao žitom, i tvrđavu Kaninu, oba mjesta na području južne Albanije,⁴² a na ta su područja pretendirali i Mlečani.⁴³ I kada je kralj Vladislav u kolovozu 1442. godine pozvao Dubrovčane da naoružaju dvije galije i stave ih u sastav kršćanske flote, oni su 15. rujna 1442. godine odgovorili kardinalu Juliju Cesariniju pozitivno istaknuvši da će te dvije galije naoružati na svoj trošak i poslati ih, ali samo ako se protiv Turaka bude borila i ugarska vojska na kopnu i budu li dobili pomoć još od neke kršćanske flote, i to najmanje 25 galija i tri velika broda.⁴⁴ Bez obzira na to, treba ipak istaknuti da se i sami Turci nisu držali sklopljenog ugovora od 2. veljače 1442. godine s Dubrovčanima, a ovi posljednji su ga shvatili samo deklarativno.⁴⁵

I dok se Dubrovnik ne samo diplomatski nego i materijalno aktivno uključio u pripreme oko organizacije kršćanske antiturske koalicije na moru, »Dugi križarski rat« na kopnu je već bio započeo, a na čelu su bili kralj Vladislav, lan Huniadi, despot Đurađ Branković, a po svoj prilici i vlaški vojvoda Vladan Drakul. Kao materijalnu pomoć u srpnju 1443. godine Dubrovčani nude kralju Vladislavu sumpor za kopnenu vojsku koja je pošla na Turke, a u rujnu iste

³⁷ N. Iorga, *Notes et extraits...*, II., 377; J. Radonić, op. cit., pag. 97 s; I. Božić, op. cit., pag. 77; B. Krekić, *Učešće Dubrovnika u ratovima protiv Turaka 1443. i 1444. godine*, u: *Zbornik radova. SAN. XXXIV. – Vizantološki institut S.A.N. knj. 2(1953)*, Beograd, pag. 145.

³⁸ L. Thallóczy-J. Gelcich, *Diplomatarium...*, pag. 436–439; N. Iorga, *Notes et extraits...*, II., 385; J. Radonić, op. cit., pag. 108 s; I. Božić, op. cit., pag. 99; B. Krekić, op. cit., pag. 146; V. Foretić, op. cit. I., pag. 212. O tom ratu snuje i bosanski kralj Tvrtko II. (v. V. Foretić, op. cit. I., pag. 212).

³⁹ L. Thallóczy-J. Gelcich, *Diplomatarium...*, pag. 439; N. Iorga, *Notes et extraits...*, II., 395; I. Božić, op. cit., pag. 99; B. Krekić, op. cit., pag. 146.

⁴⁰ I. Božić, op. cit., pag. 91; V. Foretić, op. cit. I., pag. 211 ss.

⁴¹ L. Thallóczy-J. Gelcich, *Diplomatarium...*, pag. 429, 433; I. Božić, op. cit., pag. 84 s; J. Radonić, op. cit., pag. 100.

⁴² L. Thallóczy-J. Gelcich, *Diplomatarium...*, pag. 457; N. Iorga, *Notes et extraits...*, II., 401, n. 4; J. Radonić, op. cit., pag. 196–198, n. 2.

⁴³ N. Iorga, *Notes et extraits...*, III., 179, 180; J. Radonić, op. cit., pag. 195 s; B. Krekić, op. cit., pag. 151.

⁴⁴ N. Iorga, *Notes et extraits...*, II., 390; J. Radonić, op. cit., pag. 117; I. Božić, op. cit., pag. 99; B. Krekić, op. cit., pag. 146; V. Foretić, op. cit. I., pag. 213.

⁴⁵ I. Božić, op. cit., pag. 99; V. Foretić, op. cit., pag. 213.

godine donose odluku i o pružanju financijske pomoći kršćanskoj floti koju bi organizirao papa Eugen IV. Uz tu pomoć oni kralju Vladislavu još plaćaju danak za 1443. i 1444. godinu.⁴⁶ Preko svog izaslanika Vlahe Ranjina 27. lipnja 1444. godine oni obavještavaju kralja o svojoj spremnosti da sudjeluju u kršćanskoj floti.⁴⁷ Na papin zahtjev da pošalju tri galije koje bi on sam naoružao,⁴⁸ Dubrovčani odgovaraju da mogu ponuditi samo dvije galije, i to o svom trošku, ali pod uvjetom da papa pošalje u Galipolje još 12 galija. Isti su zahtjev od pape dobili i u veljači, na što su odgovorili pozitivno unatoč poteškoćama zbog pomanjkanja ljudstva.⁴⁹ Ipak, pripremanje te kršćanske flote teklo je vrlo sporo. Nepovjerenje koje je vladalo između pape, Mletačke Republike i Ugarske odrazilo se i na aktivnost u organiziranju te flote.⁵⁰ Uostalom, Mletačkoj se Republici i nije dalo upustiti u rat protiv Turaka,⁵¹ a s druge strane, i Genovežani su bili u dobrim odnosima s Portom.⁵²

Međutim, i unatoč tome, Dubrovčani, u uvjerenju da će, ako kršćanska flota postigne uspjehe, dobiti i na diplomatskom i na gospodarskom planu, ne odustaju od svoje aktivnosti u uključivanju u papinu antitursku koaliciju. Uz novčanu pomoć koju su skupljali milostinjom te je predali papinu izaslaniku Kondolmijeriju, 7. srpnj 1444. godine uputili su dvije galije prema Krfu pod zapovjedništvom Župana Bunića i Marina Đurđevića. A 31. srpnja 1444. godine oni poručuju svome izaslaniku, Vlaha Ranjinu, da prilikom sklapanja mira između kralja Vladislava i Turaka obavezno bude »(...) i naš grad sa svojim teritorijem uključen u taj mir (sc. Szegedinski mir, Z.M.), kako je već ranije o tome iscrpno pisano.«⁵³ A kako je Szegedinski mir već bio sklopljen,⁵⁴ Dubrovnik je zakasnio u toj značajnoj akciji.

Od Szegedinskog mira najveću je dobit imao jedino srpski despot Đurađ Branković, koji je, uz turskog sultana Murata II., najviše i radio da do njega dođe. On

⁴⁶ K. Jireček-J. Radonić, *Istorija Srba I.*, Beograd, 1952., pag. 367-368; V. Foretić, op. cit. I., pag. 213.

⁴⁷ L. Thallóczy-J. Gelcich, *Diplomatarium...*, pag. 457, 459; J. Radonić, op. cit., pag. 197-198; Idem: *Dubrovačka akta i povelje*. Knj. I-1, Beograd, 1934., pag. 480; V. Foretić, op. cit. I., pag. 213.

⁴⁸ L. Thallóczy-J. Gelcich, *Diplomatarium...*, pag. 449; J. Radonić, *Zapadna Evropa...*, pag. 163.

⁴⁹ L. Thallóczy-J. Gelcich, *Diplomatarium...*, pag. 451; N. Iorga, *Notes et extraits...*, II., 401; J. Radonić, op. cit., pag. 196, n. 2; Idem: *Dubrovačka akta i povelje*, I-1, pag. 469-471; I. Božić, op. cit., pag. 100; B. Krekić, op. cit., pag. 149; V. Foretić, op. cit. I., pag. 213.

⁵⁰ N. Iorga, *Notes et extraits...*, III., 169-170; J. Radonić, *Zapadna Evropa...*, pag. 175, 188-191, n. 1, 194; B. Krekić, op. cit., pag. 150.

⁵¹ N. Iorga, *Notes et extraits...*, II., pag. 403, n. 2; III., 161, 185-186; J. Radonić, op. cit., pag. 215, n. 1.

⁵² V. Foretić, op. cit. I., pag. 207.

⁵³ L. Thallóczy-J. Gelcich, *Diplomatarium...*, pag. 459; I. Božić, op. cit., pag. 102.

⁵⁴ L. Thallóczy-J. Gelcich, *Diplomatarium...*, pag. 458-459; J. Radonić, op. cit., pag. 210 s; Idem: *Dubrovačka akta i povelje* I-1, pag. 482; N. Iorga, *Notes et extraits...*, II., 403; I. Božić, op. cit., pag. 101; B. Krekić, op. cit., pag. 152; V. Foretić, op. cit. I., pag. 213.

je, zapravo, u želji da obnovi svoju despotovinu, da vrati svoje posjede i sinove koji su bili u izgnanstvu, a što su Turci i obećali, s njima bio još u Jedrenama sklopio separatni mir. Stoga je zapravo, što se odluka koje se tiču despota Đurada Brankovića, samo sankcioniranje odluka Jedrenskog mira.⁵⁵

Za Szegedinski su mir Dubrovčani saznali tek 10. rujna 1444. godine,⁵⁶ iako se može pretpostaviti da su za taj mir oni mogli doznati već potkraj srpnja 1444. godine.⁵⁷

Po tome miru, despot Đurađ Branković je stvarno dobio Srbiju i Zetu, i sinovi su mu se vratili. Međutim, uz danak koji je bio dužan plaćati on se još obvezao da će Turke pomoći i vojskom. Ugarska se pak obvezala da neće prelaziti Dunav ni upadati u tursku carevinu, kao što ni Turci neće prelaziti Dunav i upadati u Ugarsku.⁵⁸

Mir sklopljen na deset godina nije bio dugovječan, a ni iskren. Može se slobodno reći, da je i za jednu i za drugu stranu, izuzevši despota Đurada Brankovića, on bio samo predah za još teži i odlučujući boj. Na to upućuju pripreme za novu križarsku vojnu. Prije svega vijesti da je kršćanska flota stigla u Dardanele da spriječi povratak Murata II. iz Male Azije, kamo je bio otišao da uguši pobunu emira iz Karamanije,⁵⁹ u Europu. Bizantski se car ohrabrio čuvši da je zapadna flota u blizini, pa se počeo uplitati u intrige sultanova dvora, podržavajući sultanovu iz Karamanije, svakako u nadi da mu pomoć sa Zapada neće nedostajati.

Međutim, sa zaključcima Szegedinskog mira najnezadovoljnija je bila rimska kurija, koja je i bila pokretačka duša te antiturske koalicije. Ona je, potaknuta euforičnim pobjedama kršćanske vojske za vrijeme »Duge križarske vojne« (1443.–1444.), smatrala za potrebno da se sve to učinkovito iskoristi i Turke jednom zauvijek protjera s europskog tla. Zato je svim silama nastojala nagovoriti kralja Vladislava kako bi nastavio rat. Pod pritiskom svih tih silnica, a pošto ga je kardinal Julije Cesarini odrježio prisege na Evandjelju koju je dao pri sklapanju Szegedinskog mira, on je 14. kolovoza 1444. godine odlučio prekinuti sklopljeni mir i nastaviti rat protiv Turaka, te je s tom odlukom upoznao

⁵⁵ Halil Inalcik, *Byzantium and the Origins of the Crisis 1444.*, pag. 163; I. Božić, op. cit., pag. 102; B. Krekić, op. cit., pag. 154; S. Ćirković, *Istorija srednjovekovne bosanske države...*, pag. 278.

⁵⁶ N. Iorga, *Notes et extraits...*, II., 403, n. 2; J. Radonić, op. cit., pag. 210; I. Božić, op. cit., pag. 102. To je ustvari mir koji je despot sklopio u Jedrenama (v. Fr. Babinger, *Mehmed Osvajač...*, pag. 35; H. Inalcik, op. cit., pag. 163; I. Božić, op. cit., pag. 102; B. Krekić, op. cit., pag. 154).

⁵⁷ L. Thallóczy-J. Getlich, *Diplomatarium...*, pag. 439; J. Radonić, *Dubrovačka akta i povelje 1–1*, pag. 482; I. Božić, op. cit., pag. 102; B. Krekić, op. cit., pag. 154.

⁵⁸ N. Iorga, *Notes et extraits...*, II., 403; J. Radonić, *Zapadna Evropa...*, pag. 208; K. Jireček-J. Radonić, *Istorija Srba I*, pag. 369; G. Ostrogorski, op. cit., pag. 524; *Povijest Hrvatskih zemalja...*, I., pag. 508; T. Smečklas, op. cit. I., pag. 580; V. Klaić, op. cit. III., pag. 232; I. Božić, op. cit., pag. 102; B. Krekić, op. cit., pag. 153 s.

⁵⁹ Š. Ljubić, *Listine IX*, 212; N. Iorga, *Notes et extraits...*, III., 187; J. Radonić, op. cit., pag. 210; *Laonici Chalcoandilae Atheniensis historiarum libri decem ex recognitione Immanuelis Bekkeri Bonnae 1843*, VI., 218; L. Pastor, op. cit., pag. 329.

sve kršćanske vladare Europe.⁶⁰ Ali protiv te odluke bila je Poljska,⁶¹ i naravno Đurađ Branković.

I sam je kralj bio obuzet duhom križarske vojne, premda se je pred poljskim velikašima nastojao opravdati.⁶² On je, ustvari, samo očekivao priliku za povod ratu. A ona mu je bila, može se reći, na dohvat ruke.

Naime, u međuvremenu je bosanski kralj Stjepan Tomaš oteo od Turaka srebreničku tvrđavu, čime je, kako kaže S. Ćirković »(...) okrnjio srpsku despotovinu još pre njenog formalnog obnavljanja«. ⁶³ Kralj Stjepan Tomaš o tome je odmah obavijestio Dubrovčane.⁶⁴

Čini se, ipak, da je sve to izvedeno u sporazumu s kraljem Vladislavom kako bi on mogao opravdati nastavak rata. To se može vidjeti i iz pisma koje je 24. srpnja 1444. godine poslao bosanskom kralju, a u kojem ga obavještava da se priprema za definitivni obračun s Turcima. Sa sadržajem tog pisma dubrovačka je vlada upoznata 15. kolovoza 1444. godine.⁶⁵ U sklopu svih tih događaja dubrovačka je vlada 24. rujna 1444. godine odlučila obratiti se pismima dinastima Albanije i Moreje kako bi ih pridobila za sveopću kršćansku antitursku koaliciju.⁶⁶

Unatoč pobjedama tijekom »Dugoga križarskog rata«, za vrijeme drugoga križarskoga rata stanje i okolnosti su se znatno promijenili, i to na uštrb kršćanske vojske. Naime, pomoć od kršćanskih balkanskih naroda, koja se očekivala, nije stizala. K tome su neki bosanski feudalski, inače zaštitnici patarena, bili na strani Turaka. U tome se osobito isticao Stjepan Vukčić,⁶⁷ a u samoj Bitci kod Varne na strani Turaka borio se i albanski renegat Zgura.⁶⁸

⁶⁰ Čini se da je ovaj plan papi sugerirala Dubrovačka Republika. To se da zaključiti iz pisma koje je ona poslala papi još 10. veljače 1444. godine (v. L. Vojnović, *Dubrovnik i osmansko carstvo*, Beograd, 1898., pag. 33 ss), a istu ideju nalazimo izraženu u papinskim pismima kolektorima iz siječnja 1445. godine (usp. *Bullarium Franciscanum n.d. Vol. I., Ad Claras Aquas 1929.*, pag. 406, n. 854, ap. Basilio Pandzić O.F.M., *I. Francescani a servizio dell'Albania nell'epoca di Scanderbeg*, u: *V Convegno internazionale di Studi Albanesi...*, pag. 183, n. 33).

⁶¹ Jan Dabrowski, *RES*, 1-2/X(1930), pag. 70.

⁶² Iz pisma koje je poslao iz Oršave u Poljsku jasno se vidi da nastoji opravdati svoju odluku pred svojim narodom, ističući da je bio prisiljen poduzeti ovu vojnu akciju, jer se i Turci ne drže odluka Szegedinskog mira (v. J. Dabrowski, *RES*, 1-2/X(1930), pag. 74 ss).

⁶³ S. Ćirković, *Istorija srednjovekovne bosanske države...*, pag. 279.

⁶⁴ N. Iorga, *Notes et extraits...*, II., 402, n. 4; J. Radonić, *op. cit.*, pag. 182, n. 213; *Povijest Hrvatskih zemalja...*, I., pag. 508; S. Ćirković, *op. cit.*, pag. 279.

⁶⁵ N. Iorga, *Notes et extraits...*, II., 407; J. Radonić, *op. cit.*, pag. 206 ss; *Povijest Hrvatskih zemalja...*, I., pag. 508.

⁶⁶ N. Iorga, *Notes et extraits...*, II., 403, n. 2; B. Krekić, *op. cit.*, pag. 155, kaže da je to bilo 23. rujna 1444. godine; V. Foretić, *op. cit.*, I., pag. 214.

⁶⁷ Augustin Theiner, *Vetera Monumenta Slavorum Meridionalium Historiam Illustrantia*, I(1198-1549), Romae 1863, 395 s; Eusebie Fermendžin, *Acta Bosnae potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum regestis ab anno 925 usque ad annum 1752, Zagrabiae 1892*, 185; S. Ćirković, *Istorija srednjovekovne bosanske države...*, pag. 286; *Povijest Hrvatskih zemalja*, I., pag. 510.

⁶⁸ V. Skarić, *REB*, 2(1934-1935), pag. 239.

No, ipak, na vijest da su mletački i papinski brodovi pošli u Galipolje za protivnike mira s Turcima, a u prvome redu za papinog izaslanika, kardinala Iulija Cesarinija bila je dobra prilika za sveopću mobilizaciju.

Dobivši Cesarinijevo odrješenje prisige dane prilikom sklapanja Szegedinskog mira, kralj je Vladislav 4. kolovoza 1444. godine izjavio da, na osnovi odluka budimskog sabora, kreće u rat protiv Turaka.⁶⁹ Na tu je vojnu bio pozvan i despot Đurađ Branković. Međutim, već iz poznatih razloga, on ne samo da se nije odazvao, nego vjeruje se da Gjergju Kastriotu Skenderbegu nije dopustio da preko njegove zemlje pođe s vojskom kralju Vladislavu u pomoć. K tome još, kako izričito kaže i bizantski povjesničar, Laonicus Chalcocandyles, on je i prvi obavijestio sultana Murata II. da je kršćanska vojska krenula na njega.⁷⁰ Tako je kralj Vladislav, na žalost, s malobrojnom vojskom 20. rujna 1444. godine krenuo u vojni pohod. U sklopu 20.000 vojnika, koliko ih je imala kraljeva vojska, kako kaže T. Smičiklas,⁷¹ odnosno 16.000, kako kaže Vj. Klaić,⁷² najjače su mu bile konjaničke čete hrvatskoga bana Matka Talovca, na čijem su čelu bili njegov brat Franjo i bosanski biskup Rafael.⁷³ Nakon osvajanja Vidina pridružio im se i bugarske jedinice, a kod Nikopolja i jedinice vlaha Vladana Drakule, koji je, vidjevši s kako je malobrojnom vojskom Vladislav krenuo na Turke, nastojao njega odvratiti od te namjere. I tako 9. studenoga 1444. godine kralj je s vojskom stigao na domak današnjej Varni.

Ipak, ratna je sreća bila na strani sultana Murata II., koji je, zahvaljujući Đenovljanima, a možda i Mlečanima, uspio prebaciti svoje trupe iz Male Azije u Europu.⁷⁴ Kršćanska flota, u čijem su sastavu bile i dvije dubrovačke galije, nije stigla to spriječiti. Dana 10. studenoga 1444. godine u bitci koja se odigrala kod Varne kršćanska je vojska, kao što znamo, hametice potučena. Tu su poginuli i glavni akteri toga vojnog pohoda kralj Vladislav, koji je kasnije nazvan Varnečki, a i sam kardinal Iulie Cesarini. Spasio se jedino Ian Huniadi. Što se dogodilo s Franjom Talovcem ne zna se pouzdano. Istini za volju, treba reći da se on nakon ove bitke u dokumentima više ne spominje, iz čega se može pretpostaviti i da je u toj bitci⁷⁵ poginuo s biskupom Rafaelom. Kršćanska se flota vratila, dvije dubrovačke galije također su se vratile kući da nisu imale kad sudjelovati u akcijama.⁷⁶ A za poraz kod Varne Dubrovčani su saznali, čini se, mnogo kasnije. Naime, sa sigurnošću se može reći da ni tijekom siječnja 1445. godine nisu bili

⁶⁹ N. Iorga, *Notes et extraits...*, III., 182; Fr. Babinger, *Mehmed Osvajač...*, pag. 31.

⁷⁰ L. Chalcocandylae Atheniensis, VII., 355–357.

⁷¹ T. Smičiklas, *op. cit.*, I., pag. 582.

⁷² Vj. Klaić, *op. cit.*, III., pag. 235.

⁷³ Vj. Klaić, *op. cit.*, III., pag. 235.

⁷⁴ J. Radonić, *op. cit.*, pag. 223 ss; Fr. Babinger, *op. cit.*, pag. 35.

⁷⁵ N. Iorga, *Notes et extraits...*, II., 402; Š. Ljubić, *Listine IX*, 233; J. Radonić, *op. cit.*, pag. 228, n. 1. Međutim, već početkom siječnja 1446. godine Matko Talovac se u jednoj mletačkoj listini spominje kao mrtav (v. Š. Ljubić, *Listine IX*, 233).

⁷⁶ N. Iorga, *Notes et extraits...*, II., 409, 412; III., 188–189; T. Smičiklas, *op. cit.*, I., pag. 582 s; J. Radonić, *op. cit.*, pag. 218, n. 1 i 2; 228; Vj. Klaić, *op. cit.*, III., pag. 236; I. Božić, *op. cit.*, pag. 102–103; B. Krekić, *op. cit.*, pag. 155; V. Foretić, *op. cit.*, I., pag. 214.

upoznati s porazom, a u veljači te godine bili su u nedoumici je li kralj Vladislav još živ il je poginuo.⁷⁷

Na kraju postavlja se pitanje: kako i zašto je došlo do katastrofe kršćanske vojske u Bitci kod Varne? Prije svega, omjer snaga 100.000 prema 20.000 vojnika govori u prilog pobjede Turaka. Još je važniji, i to treba dalje istraživati, mentalitet kršćanske Europe. Može se slobodno reći da, s izuzetkom rimske kurije i Dubrovnika, nikome nije ni bilo stalo do organiziranih akcija protiv Turaka. Porazu kršćanske vojske kod Varne pridonijeli su i sami balkanski narodi, odnosno njihovi despoti i feudanci koji su bili turski vazali te su morali služiti sultanu. Zato ih povjesničari s pravom optužuju za izdaju kršćanske stvari kao suučesnike u toj tragediji.⁷⁸

Posljedice poraza kod Varne za sve kršćanske narode bile su veoma teške, osobito za narode Balkana. Jedan za drugim padaju pod tursku vlast. Jedino će Hrvatsko Kraljevstvo sa svojom vojskom odolijevati tijekom punih 150 godina turskim najezdama. Kao što se iz dokumenata može vidjeti, Hrvatska je od samih početaka bila stup te antiturske koalicije. Iako prepuštena sama sebi, Hrvatska će postati Antemurale Christianitatis! Stotinu i pedeset godina ona će krvariti na braniku te zapadne civilizacije, i to od Bitke naroda kod Varne 1444. godine, pa na Krbavskom polju (1493. godine) sve do veličanstvene pobjede kod Siska 1593. godine,⁷⁹ gdje će turska vojska na čelu s bosanskim pašom doživjeti ono što je kršćanska vojska doživjela u Bitci naroda kod Varne – potpuni slom. I dok je Europa poslije Bitke kod Varne strjepjela, poslije Bitke kod Siska Europa je konačno odahnula, njegujući svoj gospodarski i kulturni razvoj.

⁷⁷ L. Thallóczy-J. Gelcich, *Diplomatarium...*, pag. 461; J. Radonić, op. cit., pag. 231.

⁷⁸ N. Iorga, *Notes et extraits...*, III., 191, n. 1; L. Thallóczy-J. Gelcich, *Diplomatarium...*, pag. 472; *Chalcocondyles*, VII., 355–356; J. Radonić, op. cit., pag. 216, n. 1 i 2; 254, n. 2 nastoji osporavati činjenicu da je Đurađ Branković onemogućio Gjergju Kastriotiju Skenderbegu s vojskom prolaz kroz njegovu zemlju. Kao razlog za to uzima činjenicu da je Gjergj Kastrioti Skenderbeg u to vrijeme bio zauzet s Mlečanima. Bez obzira na to što se s njegovim stajalištima, kao što se pokazalo (v. n. 31) suvremena znanost ne slaže, ipak jednu činjenicu ne može pobiti, a to je da je Đurađ Branković prvi obavijestio sultana Murata II., koji je u to vrijeme opsjedao Kroju, o namjerama kršćanske vojske, a s kojima je, kao i s njezinim pokretima, bio veoma dobro upoznat. To je, čini se, morao učiniti na osnovi obveza preuzetih iz jedrenskog odnosno szegedinskog mira. Uostalom, kako kaže N. Iorga, on je bio: «un humble vassal de ce dernier (sc. Murat II., Z.M.)» (v. N. Iorga, *Histoire des états balcaniques jusqu'à 1924*, Pris 1925, pag. 19), kao i drugi turski vazali. Upravo u tome i jest njegovo suučesništvo u katastrofi kršćanske vojske u Bitci kod Varne.

⁷⁹ Dokumenti o sisačkoj bici 1592–1598. Priredio i preveo Josip Barbarić. Povijesni arhiv Sisak. Arhiv Hrvatske Zagreb – Muzej Sisak – Centar za kulturu «Vladimir Nazor» Sisak – Matica hrvatska Sisak, Sisak, 1993.; Sisak u obrani od Turaka. Izbor građe 1543–1597 (De Sisciae arcis a Turcis defensione. Documenta selecta ab. a. 1543 usque ad a. 1597). Za tisak priredili – Ad. accedendum praeparaverunt: Jozo Ivanović, Josip Kolanović, Andrija Lukinović, Fedor Močanin i Ivan Pomper. Uredio – digessit Josip Kolanović. Povijesni arhiv Sisak – Matica hrvatska Sisak – Arhiv Hrvatske, Zagreb, 1993.; «Sisačka bitka 1593» Zbornik radova, Zagreb – Sisak, 1994.

ZUSAMMENFASSUNG

DIE TEILNAHME DES HEERES DES KROATISCHEN KÖNIGREICHES AN DER VÖLKERSCHLACHT BEI VARNA

Auf Grund einer genauen Analyse des veröffentlichten Archivmaterials aus dem Dubrovniker Archiv und auf Grund der wissenschaftlichen Literatur, in der die Rede vom Problem der Völkerschlacht von Varna ist, gelangt der Autor zum Schluß, daß sich die Kroaten zu Wasser und zu Lande erfolgreich in die militärischen Handlungen einschalteten und ebenso im diplomatischen Bereich aktiv waren. Dies ist aus der Aktivität der Dubrovniker zu ersehen, die die eigentlichen Befürworter der antitürkischen Koalition waren, dies ohne besondere Rücksicht darauf, daß an der Spitze dieser Koalition der Papst, Eugen IV., stand. Das Ziel der Republik Dubrovnik war es, die Unabhängigkeit zu bewahren, aber auch, sich als bedeutender Faktor innerhalb der internationalen Beziehungen zu behaupten. In seiner Erklärung der osmanischen Erfolge im Angriffskrieg hebt der Autor hervor, daß das feudale Europa des 14. und 15. Jhs. durch Bewegungen populistischen Charakters zerrissen war, daß es von häretischen Glaubenslehren durchdrungen und von rivalisierenden Verhältnissen der Feudalaristokratie und Bürgerkriegen belastet war.

Die einzige Kraft, die in diesem zerrissenen Europa die moralische und materielle Kraft hatte, um an der Spitze einer antitürkischen Koalition zu stehen, war die katholische Kirche und das Papsttum, die erfaßt waren vom Geist der Kreuzzüge. Die Hauptlasttragenden dieses Kreuzzuges sollten nach der Meinung des Papstes Ungarn und Kroatien mit König Ladislaus an der Spitze sein. Aber, um die Absichten des Papstes realisieren zu können, mußte König Ladislaus auch auf die Standpunkte des Krakauer Bischofs Rücksicht nehmen. Dies war Zbigniew Olesnicki, der auf seiten der »Konziliaristen« stand, d.h. er gehörte jenen an, die die Meinung vertraten, der Papst habe sich dem Konzil unterzuordnen.

Der Autor hebt weiters hervor, daß der junge König Ladislaus die Resultate des Sieges des christlichen Heeres mit Jan Hunyadi an der Spitze bei Niš (3.IX. 1443) und bei Kunovica-einem Gebirgsmassiv zwischen Niš und Piroć (2.I. 1444) nicht zu nutzen verstand. Er verlor alles, was in Serbien und Bulgarien erreicht worden war. Während sich nun Dubrovnik materiell und auf diplomatischem Wege aktiv in die Organisation der antitürkischen Koalition auf dem Meer einschaltete, wird die Tatsache deutlich gemacht, daß die Vorbereitungen zu Schaffung einer christlichen Flotte sehr langsam vorangingen. Den Grund dafür sieht der Autor im Mißtrauen, das zwischen dem Papst, der Republik Venedig und Ungarn herrschte. Erst am 7.VII. 1444. entsandten die Dubrovniker zwei Galien nach Korfu, und diese standen unter dem Befehl von Župan Bunić und Marin Durđević.

In der Zwischenzeit war aber schon der Szegediner Frieden geschlossen worden, der nach Meinung des Autors nur eine Verschnaufpause war für einen noch schwereren und entscheidenden Kampf. Denn König Ladislaus selbst war vom Geist der Kreuzzüge erfaßt. Nachdem er durch Kardinal Julius Cesarini aus dem beim Szegediner Friedensschluß geleisteten Eid entlassen worden war, sagte der König am 4.VIII. 1444, er ziehe auf Grund eines Beschlusses der Budapester Versammlung gegen die Türken in den Krieg. Auch der serbische Despot Đurađ Branković wurde aufgefordert, bei diesem Krieg mitzumachen. Da dieser aber durch die Beschlüsse des Szegediner Friedensschlusses zur Hilfe für die Türken verpflichtet war, konnte er nicht teilnehmen. Mehr noch, er war der erste, der Sultan Murat II. von den Absichten und Bewegungen des christlichen Heeres in Kenntnis setzte, wie dies ausdrücklich vom byzantinischen Historiker Laonikos Chalkokondyles hervorgehoben wird. So zog König Ladislaus mit einem kleinen Heer von etwa 20.000

Soldaten am 20. September 1444 in den Krieg. Die Reiterzüge von Matko Talovac, dem Banus ganz Slawoniens, Kroatiens und Dalmatiens mit dessen Bruder Franjo und dem bosnischen Bischof Rafael an der Spitze waren die stärksten. Nach der Eroberung von Vidin schlossen sich den Kroaten auch die bulgarischen Einheiten an, und bei Nikopol auch die Einheiten des Vlachen Vladan Drakula. Der König erreichte am 9.XI. 1444 mit seinem Heer das Gebiet des heutigen Varna. Dennoch war das Kriegsglück auf Seiten des Sultans Murat II., der dank den Genuesern und vielleicht auch dank den Venezianern seine Truppen aus Kleinasien nach Europa hatte bringen können. Und schon am 10.XI. 1444 wurde das christliche Heer in der Schlacht, die sich bei Varna abspielte, entscheidend geschlagen. Es fielen unter anderem König Ladislaus, später »der von Varna« (Varneški) genannt, und Kardinal Julius Cesarini selbst. Nur Jan Hunyadi konnte sich retten.

Auf die Frage, wie es zur Katastrophe des christlichen Heeres in der Schlacht von Varna hatte kommen können, antwortet der Autor, daß dies vor allem auch auf das Kräfteverhältnis von 100.000 Soldaten auf türkischer Seite gegen 20.000 Soldaten auf christlicher Seite zurückzuführen sei. Was aber laut Autor von noch größerer Bedeutung und weiter zu untersuchen sei, sei die Mentalität des christlichen Europas. Wie der Autor feststellt, lag niemandem, ausser der Kurie von Rom, dem Königreich von Ungarn und Kroatien und Dubrovnik wirklich an einem organisierten Vorgehen gegen die Türken.

Die Folgen der Niederlage bei Varna waren, laut Autor, für alle christlichen Völker, insbesondere jene auf dem Balkan, sehr schwerwiegend. Sie geraten eins nach dem anderen unter türkische Macht. Einzig das kroatische Königreich sollte mit seinem Heer weitere hundertfünfzig Jahre dem Anstürmen der Türken Stand halten. Wie aus den Dokumenten zu erkennen ist, war Kroatien von allem Anfang an eine Säule der antitürkischen Koalition. Sich selbst überlassen, wird Kroatien zum *antemurale Christianitatis*! Hundertfünfzig Jahre sollte es als Vorhut der westlichen Zivilisation nahezu ausbluten, und zwar von der Schlacht bei Varna im Jahre 1444 bis zur Schlacht auf dem Feld von Korbava 1493, bis hin zum großartigen Sieg bei Sisak im Jahre 1593, wo das türkische Heer mit dem bosnischen Pascha an der Spitze dasselbe erleben sollte wie das christliche bei Varna, nämlich den völligen Zusammenbruch.

SUMMARY

PARTICIPATION OF CROATIAN KINGDOM'S ARMY IN THE BATTLE AT VARNA

On the basis of a detailed analysis of the published archival material of Dubrovnik and scientific literature on the battle at Varna, the author makes a conclusion that Croats participated efficiently on diplomatic and military plans, both on land and sea. It could be seen through the activities of Dubrovnik citizens who had been the first promoters of anti-Turkish coalition, although the latter was led by the Roman pope, Eugene IV. The aim of Dubrovnik Republic was to keep its autonomy, but also to be affirmed as an important factor in the international relations. Explaining the success of the Osmanly conquests, the author emphasizes that the feudal Europe in the fourteenth and fifteenth centuries was torn between various movements of populist nature, imbued with heretic religious teachings and burdened by rivalries between feudal aristocracy and civil wars.

The only power in such disintegrated Europe, which morally and materially could have been at the head of anti-Turkish coalition, were Catholic church and pontificate, imbued by the spirit of crusades. The main subjects of this crusade, according to the pope, should have been Hungary and Croatia led by the king Vladislav. But, in order to carry out the

pope's plan, the king Vladislav was forced to take into account the views of Krakov bishop Zbigniew Olesnicki, who was on the side of supporters of the council, i.e. those who thought that the pope had to obey the council.

The author emphasizes that the young king Vladislav did not know how to make use of the results of the victory of Christian army led by Ian Huniady at Niš (on September 3. 1443) and Kunovice – a mountain between Niš and Pirot (on January 2. 1444). Everything that he had conquered in Serbia and Bulgaria he left. And, while Dubrovnik took an active part both diplomatically and financially in preparations for organizing an anti-Turkish coalition at sea, preparations of the Christian fleet, the author emphasizes, were very slow. The reason he sees in distrust among the pope, Venetian Republic and Hungary. Only on July 7. 1444 Dubrovnik sent two galleys to Corfu under the command of Zupan Bunić and Marin Đurđević.

In the meantime Szegedin peace was made, which was, according to the author, only a break before a more fierce and decisive battle. Namely, the king Vladislav himself was seized by the crusade spirit.

Set free from his oath sworn at making peace in Szegedin by cardinal Iulie Cesarini, on August 4. 1444 the king announced his intention to go to the war against Turks, in accordance with the decision of the Budim Parliament. Serbian despot Đurađ Branković was requested to join, but the decisions of Jedren peace obliged him to help the Turks, so he did not participate in this war. Moreover, as Byzantine historian Laonik Chalcocondyles clearly put it, he was the first to inform the sultan Murat II about the plans and movements of the Christian army. Thus the king Vladislav with a small army consisting of about 20 thousand soldiers set out on September 20. 1444. The most powerful was the cavalry of Matko Talovac, ban of the whole Slavonia, Croatia and Dalmatia, led by his brother Franjo and Bosnian bishop Rafael. After conquering Vidin, the Croats were joined by Bulgarian units, and at Nikopolj the units of Vlach Vladan Drakula. On November 9. 1444 the king and his army reached the present-day Varna. But the war luck was on the part of sultan Murat II who, owing to the Genoese and maybe also Venetians, succeeded to transfer his troops from Asia Minor to Europe. As early as November 10. 1444 in the battle at Varna the Christian army was utterly defeated. Among others, the king Vladislav, later called Vladislav of Varna, and the cardinal Iulie Cesarini, were also killed. Only Ian Hunyadi saved himself.

Analyzing the catastrophe of the Christian army in the battle at Varna, the author concludes that, first of all, the proportion of forces – 100.000 to 20.000 on behalf of the Turks – was the reason. But, what was even more important, and as such should be further investigated, according to the author, was the mentality of the Christian Europe. With the exception of the popedom and Dubrovnik, Hungary and Croatian Kingdom, the author thinks, no one cared much for any organized action against the Turks.

The consequences of the defeat at Varna, in the author's opinion, were very bitter for all Christian nations, and especially for the peoples on the Balkans. They fell under the Turkish rule one after another. Only the Croatian Kingdom with its army resisted the Turkish attacks for hundred and fifty years. As it can be seen in the documents, Croatia was the pillar of that anti-Turkish coalition from the very beginning. Thus left to itself, Croatia was to become *antemurale Christianitatis*! For hundred and fifty years Croatia was to bleed in defence of the western civilization – from the battle at Varna in 1444, through the battle on Krbava plain in 1493, up to the triumphant victory at Sisak in 1593 where the Turkish army led by Bosnian pasha met the same fate as the Christian army at Varna, i.e. an utter defeat.